

Farmakokinetika

Nežádoucí účinky léčiv

Eva Dražanová

Farmakologický ústav LF MU Brno

Farmakokinetika

- zabývá se studiem osudu léčiva v organismu, zaměřeným na časový průběh koncentrací léčiv a jejich metabolitů v biologických tekutinách a tkáních

„CO DĚLÁ ORGANISMUS S LÉČIVEM“

- farmakokinetické děje:

ABSORPCE	A
DISTRIBUCE	D
METABOLIZMUS	M
EXKRECE	E

ABSORPCE = průnik rozpuštěného léčiva z místa podání do krve

Absorpce je nutná pro celkový (= systémový) účinek

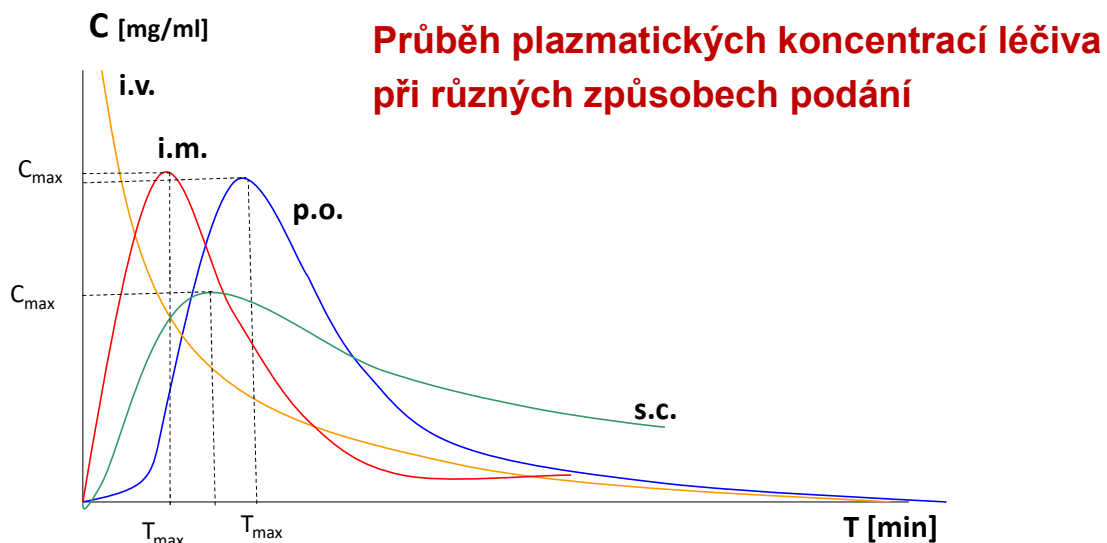
Pro účinek místní (lokální) je absorpce je nevýhodou $\Rightarrow$ možné NÚ

- lokální anestetika
- lokální kortikoidy

Farmakokinetické parametry popisující absorpci

1. maximální plazmatická koncentrace – C_{max}
2. čas dosažení max. plazmatické koncentrace - T_{max}
3. biologická dostupnost - F

MUNI
MED

MUNI
MED

Biologická dostupnost (bioavailabilita) F

Udává jaký podíl z podané dávky léčiva se skutečně dostane do systémové cirkulace

- intravaskulární podání - 100% = 1
- všechny ostatní způsoby podání (extravaskulární) méně než 100% (resp. 0-1)

Transdermální podání
Bukální podání
Inhalační podání
dosahuje velmi vysoké biologické dostupnosti

Proč není biologická dostupnost 100% ?

MUNI
MED

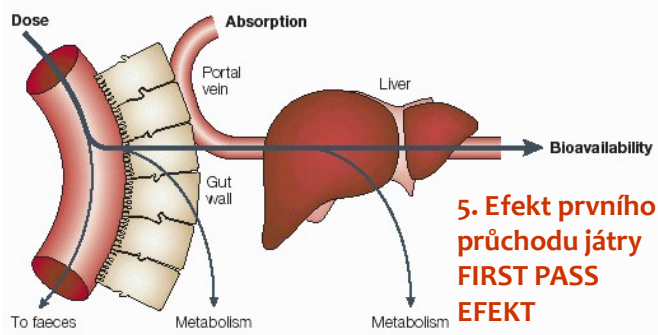
Proč není u extravaskulárního podání biologická dostupnost 100% ?

U některých léčiv a způsobů podání může být vysoká **PRESYSTÉMOVÁ ELIMINACE**

1. Vazba léčiva na některé složky tráveniny v žaludku, odejde ven

2. Tvorba nerozpustných sraženin v žaludku

3. Zrychlený pohyb léčiva v úseku tenkého střeva, kde je schopno se resorbovat

4. Léčivo v enterocytech může být vlivem enzymů částečně zmetabolizováno nebo effluxovou P-glykoproteinovou pumpou vyloučeno ven

DISTRIBUCE = dynamický děj, kdy léčivo prostupuje do těla

Z farmakokinetického hlediska nás zajímá:

1. rychlost distribuce - závisí na:

- **vazbě léčiva** (depotní vazba, vazba na plazmatické bílkoviny)
- **průniku přes biomembránu** (lipofilita/hydrofilita)
- **průtoku krve orgánem** (perfúze)

2. distribuční rovnováha

= moment ustanovení distribuční rovnováhy = okamžik, kdy se vyrovnají podíly volných frakcí léčiva v plazmě a ve tkáních. (důležité pro výpočty, protože my můžeme měřit koncentraci léčiva pouze v krvi)

MUNI
MED

DISTRIBUCE = dynamický děj, kdy léčivo prostupuje do těla

3. distribuční objem V_d

- Je to hypotetický, teoretický, „zdánlivý“ objem, který by byl nutný pro rozpuštění léčiva, aby mělo stejnou koncentraci jako je koncentrace v plazmě
- Je to poměr mezi množstvím léčiva v organismu (M) a dosaženou plazmatickou koncentrací (C_{PL})

$$V_d = \frac{M}{C_{PL}}$$

Čím je V_d **VYŠŠÍ** tím **VYŠŠÍ** je i míra distribuce léčiva

MUNI
MED

METABOLISMUS (biotransformace) léčiv

1. fáze biotransformačních dějů

Jedná se obvykle o reakce měnící účinnost léčiva (vzniká produkt aktivní, méně/více inaktivní, toxický...)

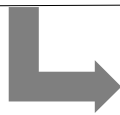
- **děje oxidačně – redukční**

Enzymy cytochromu P450

oxidázy, reduktázy, dehydrogenázy

- **děje hydrolytické**

hydrolázy, esterázy, amidázy...

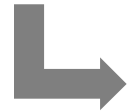
* METABOLIT

dostatečně polární ⇒ **VYLUČOVÁNY MOČÍ**

nedostatečně polární ⇒ **postupují do 2. fáze**

aktivní / méně aktivní / neaktivní / toxický

METABOLISMUS (biotransformace) léčiv

2. fáze biotransformačních dějů

Jedná se obvykle o reakce vedoucí k tvorbě hydrofilnějších a polárnějších produktů snadněji vylučovatelných z organismu.

- **děje konjugační**

transferázy

Dochází ke konjugačním reakcím s kyselinou glukuronovou, sírovou, octovou, nebo s aminokyselinami (glycín, glutamin).

metabolity se stávají rozpustné ve vodě a mohou být vylučovány močí

metabolity s vysokou MH podléhají **enterohepatálnímu oběhu**
(návrat části léčiva zpátky do těla)

MUNI
MED

ELIMINACE léčiv z organismu

Zahrnuje:

- procesy **biotransformace*** (metabolické změny vedoucí k tvorbě aktivních metabolitů nebo naopak neaktivních metabolitů)
- procesy **exkrece** (vyloučení léčiv z těla).

* Léčivo, které se do organismu dostává v neúčinné formě a musí být zmetabolizováno na aktivní látku = PROLÉČIVO

kodein – morfin; enalapril – enalaprilát; cyklofosfamid – fosforamid

Některá léčiva jsou biotransformována minimálně, nebo vůbec ne a jsou vylučována z těla (gentamycin z 98%, isofluran z 99,8%)

MUNI
MED

ELIMINACE léčiv z organismu

Kinetika eliminace podle 1. řádu

- rychlost eliminace klesá s klesající koncentrací LČ v plazmě
- lineární kinetika
- většina léčiv

Kinetika eliminace podle 0. řádu

- rychlost eliminace se s koncentrací LČ v plazmě nemění
- saturabilní kinetika
- ethanol, fenytoin

MUNI
MED

Ledviny

- Jsou hlavní exkreční cestou většiny léčiv
- mají velký význam pro udržení ABR a iontové homeostázy

Exkreční procesy v ledvinách:

1. GLOMERULÁRNÍ FILTRACE
2. TUBULÁRNÍ SEKRECE/EXKRECE
3. TUBULÁRNÍ zpětná RESORPCE/REABSORPCE

- rychlost exkrece ledvinami **závisí na jejich funkčním stavu**
- **pH moče hraje důležitou roli při exkreci.** Změnou pH lze zvýšit exkreci léčiva, ale také jeho reabsorpci zpátky do těla.
  - alkalizace** – hydrogenuhličitan sodný
  - acidifikace** – chlorid amonný, kys. askorbová

Játra

- exkrece do žluči ⇒ stolicí (tetracykliny, hormony)
- Jsou hlavní exkreční cestou např. pro estrogeny a tetracykliny
- rychlost exkrece játry **závisí na jejich funkčním stavu**
často eliminace metabolitů ve formě konjugátů (viz 2. fáze biotransformace)

ENTEROHEPATÁLNÍ OBĚH

Konjugát se dostává žlučí do střeva, zde se štěpí a opětovně dostává přes *vena portae* do systémového oběhu ⇒ prodloužení biol. poločasu a účinku léčiva
Za přítomnosti střevní mikroflóry to nebude fungovat (enzym glukuronidáza)

Plíce

- vydýchání léčiva (inhalační anestetika)

Léková forma

- Konečná podoba, v níž je léčivý přípravek podáván nemocnému
- Směs účinných a pomocných látek
- Určuje **tvár** a **vlastnosti** léčivého přípravku
- Umožňuje podání léčiva zvoleným **aplikačním způsobem**
- Umožňuje aplikovat přesně definovanou dávku léčiva

MUNI
MED

K čemu slouží léková forma?

- ochrana léčivé látky (LL) před vnějšími vlivy (vlhkost, světlo...)
- ochrana LL před vlivy vnitřního prostředí lidského těla (↓ pH v žaludku)
- úprava organoleptických vlastností (vůně, chuť)
- **ovlivnění farmakokinetických vlastností**
  - ✓ úprava profilu uvolňování léčivé látky (LL) z lékové formy (LF)
  - ✓ cílená distribuce LL

MUNI
MED

Dělení lékových forem

1. podle vlivu na farmakokinetiku

- **1. generace** (konvenční LF)
  - LF s neřízeným uvolňováním
- **2. generace** (controlled release, CR, slow release SR)
  - LF s řízeným uvolňováním
- **3. generace** (drug delivery system)
  - LF s cílenou distribucí

3. podle tvarového uspořádání

- specifické
- nespecifické

2. podle konzistence

- tuhé
- polotuhé
- tekuté
- plynné

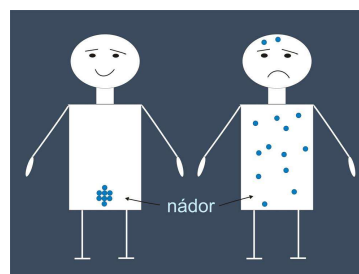
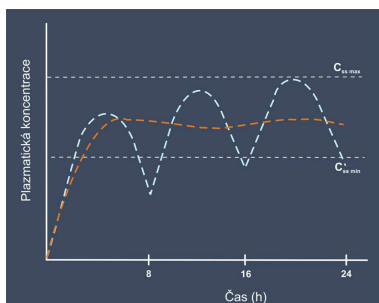
4. podle způsobu užití

- vnitřní
- vnější

MUNI
MED

Generace lékových forem

1. generace = klasické lékové formy
2. generace = lékové formy s řízeným uvolňováním
3. generace = lékové formy s řízenou biodistribucí

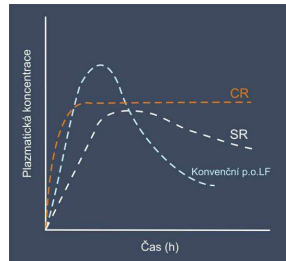

MUNI
MED

2. generace

Důvody

- ↓ fluktuace plazmatické koncentrace LL
- ↓ frekvence podávání LL
- ↓ NÚ
- ⇒ ↑ zvýšení compliance pacienta

Sustained / Slow release (SR, RETARD)

- uvolní se potřebná iniciální dávka LL a pak se uvolňuje postupně

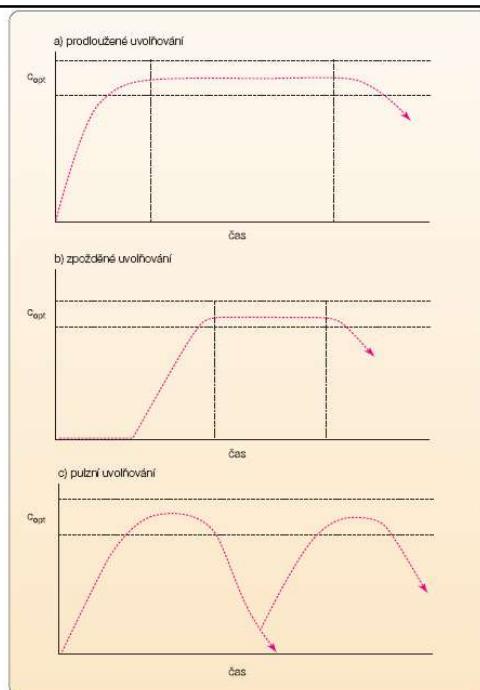
Controlled release (CR)

- LL se uvolňuje podle kinetiky 0. řádu,

Pulsatile release

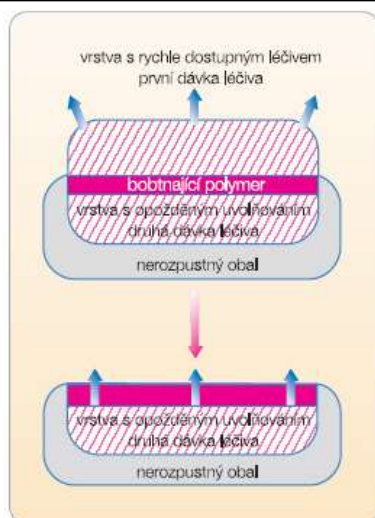
- LP s přerušovaným nebo opakovaným uvolňováním LL

MUNI
MED

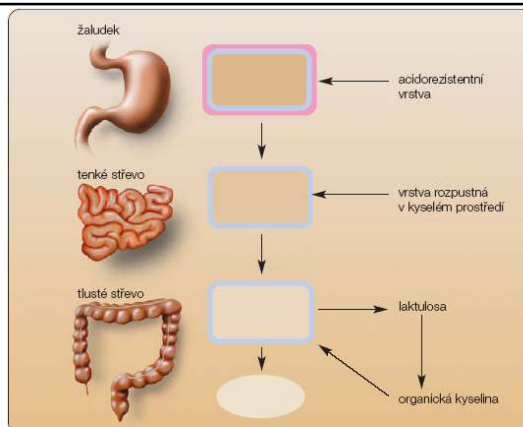

Graf 1 Řízené uvolňování léčiva; c_{opt} – optimální koncentrace léčiva v plazmě.

MUNI
MED

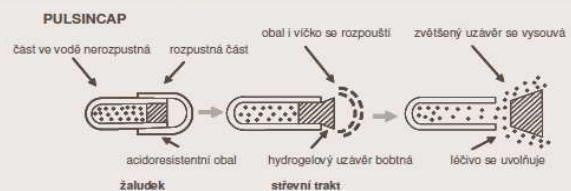

Obr. 4 Matricový systém pro ibuprofen zajišťující pulzní uvolňování a účinek léčiva.

Obr. 5 Systém CODES (Colon-specific Drug Delivery System) navržený pro uvolňování léčiva v kolonu.

Obrázek 2. Schéma funkce systému PULSINCAP

MUNI
MED

Pracovní list – Farmakokinetika

Nežádoucí účinky léčiv

Nežádoucí účinky léčiv

= odezva na léčivý přípravek, která je **nepříznivá** a **nezamýšlená**

- mohou způsobovat všechna léčiva
- **bezpečné léčivo** = přínosy > riziko poškození
- klasifikace NÚ:
  - Dle charakteru
  - Dle četnosti
  - Dle povahy
  - ...

Různá klasifikace nežádoucích účinků

dle frekvence výskytu

- Předvídatelné
- Nepředvídatelné

- závislé na dávce
- nezávislé na dávce

- známý
- dosud nepopsaný

- **Velmi časté** (více než 1/10 pacientů)
- **Časté** (více než 1/100 pacientů)
- **Méně časté** (1/100 až 1/1 000 pacientů)
- **Vzácné** (1/1 000 až 1/10 000 pacientů)
- **Velmi vzácné** (1 na více než 10 000 pacientů)

dle povahy

- **A – augmented** souvisí s hlavním účinkem, závislé na dávce
- **B – bizarre** často je příčinou gen. změna, nezávisí na dávce
- **C – continuous** dané dlouhodobým užíváním léčiva
- **D – delayed** vyskytují se se zpožděním měsíců i let
- **E – end of use** objevují se po ukončení užívání léčiva

dle charakteru

- **Očekávané x Neočekávané**
- **Závažné** – ohrožující život, vyžadující hospitalizaci, až končící smrtí

MUNI
MED

NÚ dle frekvence výskytu

Příklad: hormonální antikoncepce Logest (ethinylestradiol + gestoden)

Časté NÚ: nauzea, bolest břicha, zvýšení tělesné hmotnosti, bolest hlavy, depresivní nálada, změny nálady, bolest a napětí prsů

Méně časté NÚ: zvracení, průjem, retence tekutin (otoky), migréna, snížení libida, hypertrofie prsů, vyrážka, kopřivka

Vzácné NÚ: žilní a arteriální tromboembolismus, snížení hmotnosti, zvýšení libida, změny vaginální sekrece

- **Velmi časté** (≥ 1 z 10)
- **Časté** (1 z 10 až 1 ze 100)
- **Méně časté** (1 ze 100 až 1 z 1000)
- **Vzácné** (1 z 1000 až 1 z 10 000)
- **Velmi vzácné** (< 1 z 10 000)

MUNI
MED

NÚ - typ A (augmented)

- Vystupňování účinku léčiva až do toxicity
- 95 % všech NÚ léčiv
- Shodný mechanismus → **předvídatelnost + závislost na dávce**
- **Podání vysoké dávky:**
  - Předávkování antihypertenzivem → hypotenze
  - Předávkování antikoagulanciem → krvácení
- **Omezení eliminační schopnosti organismu:**
  - Předávkování při onemocnění jater (↓ metabolismu, ↓ exkrece)
  - Předávkování při onemocnění ledvin (↓ exkrece)

MUNI
MED

NÚ - typ B (bizarre)

Nezávislé na dávce a MÚ léčiva → **nepředvídatelnost**

Příčina: **genetické/imunologické pozadí** jednotlivce

Idiosynkrazie = kvalitativně odlišná reakce na léčivo

Mutace v genech pro enzymy, imunologické odlišnosti

Objeví se po **první** dávce léčiva

Alergická reakce:

Po opakovaném podání léku (senzibilizace)

Interakce antigen-protilátka → humorální/buněčná odp.

Přítomnost protilátek v plazmě

- Anafylaxe po podání penicilinu
- Vyrážka po podání antibiotik

Nízká morbidita, ale vysoká mortalita

MUNI
MED

NÚ – typ C (chronic, continuous)

- Vyvolány **dlouhodobým užíváním** léčiva
- Vznik patologického stavu, navození tolerance, ev. závislosti

Příklady:

- Nesteroidní antiflogistika → nefropatie
- Nesteroidní antiflogistika → gastroduodenální vředy
- Opioidní analgetika → tolerance, závislost

MUNI
MED

NÚ – typ D (delayed)

- Projevují po delší době latence nebo až u potomků léčených pacientů
- Zásahy do DNA, ireverzibilní změny

Mutageneze = genotoxicita, poškození DNA

Teratogeneze = poruchy prenatálního vývoje, vrozené vady

Kancerogeneze = vznik nádorového onemocnění

- **Teratogenní léčiva:** cytostatika, warfarin, ACE inhibitory, tetracykliny

MUNI
MED

NÚ – typ E (end of use)

- Projeví se při ukončení podávání účinné látky
- **Abstinenční syndrom** – látky vyvolávající závislost
- „**Rebound fenomén**“ – zhoršení původních obtíží po vysazení léčiva nejčastěji z důvodu změny počtu/aktivity receptorů
  - Betablokátory – hypertenzní krize
  - β 1-sympatomimetika – otok nosní sliznice
  - Antiepileptika – epileptický záchvat záchvat

MUNI
MED

Systém hlášení nežádoucích účinků

